

Νιχωρίτης Κωνσταντίνος
Καθηγητής σλαβολογίας
ΠΑΜΑΚ

Η ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΛΑΩΝ ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΠΡΟΩΘΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΒΟΥΛΓΑΡΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΣΗΜΕΡΑ

Ο εξέχων Έλλην πολιτικός και επιστήμων, ο αείμνηστος ακαδημαϊκός Παναγιώτης Κανελλόπουλος, προλογίζοντας το βιβλίο του Βούλγαρου ακαδημαϊκού, Νικολάι Τοντορόφ, με τίτλο: «Η Βαλκανική διάσταση της Επανάστασης του 1821», το 1982 αναφέρει χαρακτηριστικά τα εξής:

«Οι σχέσεις μεταξύ Ελλάδος και Βουλγαρίας, στο επίπεδο των κυβερνήσεων και, γενικότερα, της πολιτικής ηγεσίας, δεν ήταν ποτέ τόσο ομαλές και μάλιστα τόσο εγκάρδιες όσο είναι σήμερα (1982).

Δεν θα εξετάσω, σε ποια αίτια μπορεί να αποδοθεί το ευχάριστο αυτό γεγονός. Δεν μπορώ, όμως, να αποφύγω να προσέξω ένα αξιοσημείωτο φαινόμενο. Όσον καιρό - μιλάω ειδικότερα για τον αιώνα μας - τα πολιτειακά, πολιτικά και κοινωνικά συστήματα των δύο χωρών ήταν ίδια ή όμοια, οι σχέσεις μεταξύ Ελλάδος και Βουλγαρίας ήταν δύσκολες, ανώμαλες και οδήγησαν συχνά σε δραματικές κρίσεις, ενώ τώρα, που τα συστήματα των δύο χωρών διαφέρουν σημαντικά το ένα από το άλλο, οι σχέσεις μεταξύ Ελλάδος και Βουλγαρίας εξομαλύνθηκαν όσο ποτέ άλλοτε. Θα ήταν, βέβαια πολύ πρόχειρο και επιπόλαιο το συμπέρασμα, ότι η ανομοιογένεια των συστημάτων οδηγεί ευκολότερα στις φιλικές σχέσεις των δύο χωρών. Υπάρχουν πολλοί άλλοι ιστορικοί παράγοντες, άσχετοι με τη διαφορά των συστημάτων, που προκάλεσαν την αλλαγή της ατμόσφαιρας στις σχέσεις Ελλάδος και Βουλγαρίας. Και η αλλαγή αυτή είναι πράγματι εντυπωσιακή».

Κατά τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο «Ήρθε η ώρα να προχωρήσουμε και πέρα από τις φιλικές σχέσεις μεταξύ των κυβερνήσεων και της πολιτικής ηγεσίας των δύο χωρών. Ήρθε η ώρα - τώρα που οι επίσημες αυτές σχέσεις είναι τόσο φιλικές - να επανεξετάσουμε, ποιες ήταν οι σχέσεις μεταξύ των δύο λαών των Ελλήνων και των Βουλγάρων, στη διαδρομή των αιώνων, και να μελετήσουμε όχι μόνον όσα είχαν **χωρίσει** τους δύο λαούς μας, αλλά - και όσα - κυρίως όσα - τους **είχαν κάμει να συνδεθούν και να**

συμβαδίσουν στον τραχύ δρόμο της ιστορίας. Οι κακές ώρες στις σχέσεις των δύο λαών μας είναι, βέβαια, οι πιο γνωστές. Σημειώνονται, στα βιβλία της εθνικής ιστορίας της καθεμιάς από τις δύο χώρες μας, με *κεφαλαία γράμματα*. Στα παιδικά και εφηβικά μου χρόνια, (κατά τον Παν. Κανελλόπουλο) στη δεύτερη δεκαετία του αιώνας μας, δεν γνώριζα παρά μόνο τις κακές αυτές ώρες. Κι αυτό είναι ευεξήγητο. Συνέπεσε χρονικά η φοίτηση μου στα σχολεία της στοιχειώδους και της μέσης παιδείας, με τον δεύτερο βαλκανικό πόλεμο, που έφερε αντιμέτωπους τους Έλληνες και τους Βουλγάρους, καθώς και με τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, που κι αυτός οδήγησε τους δύο λαούς μας σε αιματηρή σύγκρουση. **Αλλά οι κακές αυτές ώρες της σχέσεις των δύο λαών μας είναι λιγότερες από τις ώρες εκείνες, που τα βιβλία της ιστορίας παραμελούν και παραβλέπουν, από τις μακρές ώρες, που δεν έχουν μετρηθεί από τους ιστορικούς και που είχαν φέρει τους δύο λαούς μας πολύ κοντά τον ένα στον άλλο».**

Εδώ αξίζει να αναφερθεί ένα σημείο που μας ενώνει και μας φέρνει πιο κοντά σαν γειτονικούς λαούς, που έχουμε υποστεί εξ ίσου τη δεσποτική αυθαιρεσία του οθωμανού κατακτητή είναι το θέμα των Νεομαρτύρων. Στις αρχές του 19^{ου} αι., Βούλγαροι νεομάρτυρες, όπως ο Ιγνάτιος από τη Στάρα Ζαγορά(+1814), ο Ιωάννης, ο Ονούφριος (+1818) από το Γκάμπροβο, και ο Παρθένιος, διδάχθηκαν το μαρτύριο από Αγιορείτες γέροντες Αλείπτες, Έλληνες την καταγωγή. Ο Ονούφριος, συνοδευόμενος από τον ιερομόναχο Γρηγόριο, πηγαίνει να μαρτυρήσει στη Χίο, καθ' υπόδειξη του πατριάρχη Γρηγορίου του Ε' που βρισκόταν σε εξορία στο Άγιον Όρος.

Ο Ιγνάντιος και ο Ιωάννης στην Κωνσταντινούπολη και στην Αγία Σοφιά, ο Παρθένιος καθ' οδόν για τους Αγίους τόπους, και ο Χιλανδαρινός μοναχός Δαμασκηνός(+1771) στο Σφιστόφ της Βουλγαρίας.

Αγιορείτες λόγιοι καταγράφουν το μαρτύριο τους στην αιώνια Βίβλο που είναι η Εκκλησιαστική παράδοση, συντάσσοντας βίο και ακολουθία και φιλοτεχνώντας τις μορφές των στα αγιορείτικα παρεκκλήσια, σκορπώντας τις εικόνες τους, ως εθνικούς αγίους και ήρωες σε όλη τη Βαλκανική.

Εδώ θα ήθελα να σταθώ σ' ένα περιστατικό του νεομάρτυρος Ονούφριου: Ως ιεροδιάκων Μανασσής «δι' ιδίων εξόδων» παραγγέλλει το 1818 (έτος του μαρτυρίου του) μια εικόνα των τριών νεομαρτύρων της Σκήτης των Ιβήρων - Ιγνατίου, Ακακίου και Ευθυμίου - στο ζωγράφο

Δοσίθεο από το Ιππέκιον (Πέτς) της Σερβίας. Το κείμενο είναι γραμμένο στα ελληνικά και στα σλαβικά και λέει τα εξής:

Пишем Ти честнѣи се, и
ѿ κωνи и, ждивен ѿ емъ во
ѿ, еродѣ аконихъ гдѣниа
Манасѣи, ѿ Габрова, иже
преименовалъ бѣст
Онуфрѣм, пострадавъ въ
Хѣоси во главѣ усиченъ
бѣстъ въ #АѠИΙ: Ι, ануарѣа
дѣ: и возложенъ по
определенѣю егѡ въ чесномъ
мѣченѣи тѣхъ трѣехъ
приподобномъ чѣстикѡвъ.
моленѣю Досѣа гришнаго.

*Ἱστορουμένης τῆς σεβασμίας
ταύτης εἰκόνης δι' ἐξόδων τοῦ ἐν
ιεροδιακόνοις κυρίου Μανασσῆ
ἀπὸ Γάμπροβον, μετωνομασθέντος
Ὀνούφριου, ἐμαρτύρησεν εἰς Χῆον
ὁ αὐτός διὰ ξίφους τῷ , αωιη':
Ἰανουαρίου Δ': καὶ κατὰ τὴν
διορίαν του ἀνετέθη ἐν τῷ σεπτῷ
μαρτυρίῳ τῶν αὐτῶν ἀγίων τριῶν
ὁσιομαρτύρων».*

Η εικόνα αυτή είναι ένα μικρό αριστούργημα με σκηνές από το μαρτύριο των νεομαρτύρων αυτών.

Στην ίδια Σκήτη, επίσης, ἔργο του ιδίου ζωγράφου είναι και μία εικόνα του νεομάρτυρος Ονούφριου, που τον εικονίζει κατά το ήμισυ, με μοναχικό ένδυμα να κρατά στο δεξί του χέρι ένα ναό και στο αριστερό του σταυρό. Ο Ονούφριος είχε προσωπική γνωριμία με το Σέρβο ζωγράφο και η φιλοτέχνηση της ιερής του εικόνας είναι σαν πορτρέτο. Η τεχνοτροπία των δύο έργων είναι αγιορείτικη με έντονα δυτικά στοιχεία.

Οι εικόνες αυτές είναι σημαντικά κειμήλια της νεότερης Ορθοδοξίας· κατασκευάστηκαν μόλις ενάμισι έτος μετά από το μαρτύριο του τρίτου της ομάδας, και ήταν παραγγελία ενός συμμοναστού τους, ο οποίος μαρτύρησε και αυτός το ίδιο έτος της κατασκευής των εικόνων(1818).

Ο Δοσίθεος, πρέπει να διδάχθηκε τη ζωγραφική στον Άθωνα, καθώς ακολουθεί την τεχνοτροπία του Νικηφόρου του εξ Αγράφων και της ομάδας του. Μπορούμε να πούμε ότι η Σκήτη των Ιβήρων, κατά την περίοδο αυτή, εντάσσεται στην οργανωμένη κίνηση παραγωγής νεομαρτύρων στο Άγιον Όρος, γύρω στις αρχές του 19ου αιώνα, κίνηση στην οποία φαίνεται να είχε ανάμειξη και ο μαρτυρήσας στη συνέχεια πατριάρχης Γρηγόριος Ε'.

Ένα άλλο θέμα στο οποίο θα ήθελα να σταθώ είναι η λειτουργία της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης. Η φοίτηση Βούλγαρων φοιτητών και η διδασκαλία της σλαβονικής Γλώσσας από Βούλγαρους καθηγητές.

Με τη λειτουργία της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης και με την παρουσία του λόγιου σχολάρχη της Κωνσταντίνου Τυπάλδου διδάσκονται στη σχολή γλωσσικά μαθήματα όπως: Λατινικά, Εβραϊκά, Αραβικά, Αρμενικά και τα Σλαβονικά.

Εδώ στη Σχολή της Χάλκης, από το 1846 αρχίζει να διδάσκεται η σλαβονική γλώσσα. Ένα χρόνο αργότερα και μετά την είσοδο της στο πρόγραμμα μαθημάτων αρχίζει και η χρήση της στη θεία λειτουργία μέσα στον ναό της Σχολής.

Για να βοηθήσουν στην καλύτερη εκμάθηση της οι καθηγητές ετοιμάζουν διάφορα εγχειρίδια και μεταφράσεις, οι οποίες χρησιμοποιούνται όχι μόνο μέσα στη Σχολή αλλά βρίσκουν και θερμή υποδοχή στα σχολεία των σλαβικών επαρχιών. Πολλοί Έλληνες συγγραφείς θέλουν να κάνουν γνωστά τα έργα τους μεταξύ των Σλάβων και για αυτό το λόγω τα μεταφράζουν στη σλαβονική γλώσσα. Το γεγονός αυτό αποτελεί μια αρχή στην πνευματική γνωριμία των βαλκανικών λαών.

Στην αρχή η θέση του καθηγητή καταλαμβάνεται προσωρινά από τον Ιωάννη Δημητριάδη, ενώ αργότερα από τον Νεόφυτο Ριλλιώτη.

Εδώ, το 1850 στο τυπογραφείο του Πατριαρχείου με τη συνδρομή του Μητροπολίτου Σταυρουπόλεως Κωνσταντίνου Τυπάλδου, Σχολάρχου της Χάλκης, εκδίδεται και το πρώτο εγχειρίδιο της σλαβονικής γραμματικής από τον καθηγητή Ιωάννη Δημητριάδη γραμμένο στα ελληνικά για να χρησιμοποιείται από μεγάλο μέρος μαθητών.

Ο Νεόφυτος στη Χάλκη δίδασκε στα ανώτερα έτη «εκκλησιαστική σλαβική γλώσσα και γραμματεία». Στο δίπλωμα που χορηγούσε η σχολή υπογράφει ως «*καθηγητής της Σλαβωνικής φιλολογίας Νεόφυτος ιερομ. Ριλλιώτης*».

Στα τέσσερα έτη που εργάστηκε στη Χάλκη, από το 1848 μέχρι το 1852, εκτός από τη διδασκαλία ασχολήθηκε και με τη συγγραφή και τη μετάφραση βιβλίων με την ευλογία, την παρότρυνση και συνδρομή του σχολάρχου της Σχολής Κωνσταντίνου Τυπάλδου.

- Στο όλο έργο του συμπεριλαμβάνεται και η επιμέλεια έκδοσης σχολικών εγχειριδίων Φυσικής και Μαθηματικών για χρήση στη Βουλγαρία, με δαπάνες του πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως.

- Κλασική παραμένει η μετάφραση των μύθων του Αισώπου στη Βουλγαρική γλώσσα, καθώς και της Καινής Διαθήκης, με τη συνδρομή του Ιλαρίωνος, μητροπολίτου Βελίκου Τυρνόβου.

Στα 1849 με τη βοήθεια του Μητροπολίτη της Ηράκλειας μετάφρασε και διόρθωσε στη Βουλγαρική γλώσσα εγχειρίδιο φυσικής.

Ο Νεόφυτος το 1852 στο Πατριαρχικό τυπογραφείο της Κωνσταντινουπόλεως, δημιουργεί ένα αξιόλογο βοήθημα τη «Χρηστομάθεια της σλαβωνικής γλώσσας» που συνοδεύεται από ένα σλάβο-ελληνικό λεξικό, το οποίο περιέχει τις λέξεις που χρησιμοποιούνται στη Χρηστομάθεια. Στη χρηστομάθεια της σλαβωνικής γλώσσας αναφέρει ότι η έκδοση έγινε και προς «χάριν τῶν ἐν Βουλγαρία σχολείων, παρ' οἷς ἡ ἔλλειψις τοιούτου διδακτικοῦ βιβλίου ὑπάρχει λίαν ἐπαισθητή».

Το έργο της διδασκαλίας της εκκλησιαστικής σλαβωνικής γλώσσας στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης του Ιωάννη Δημητριάδη και του Νεοφύτου Ρίλλας, συνέχισαν οι καθηγητές: Παρθένιος Ζωγράφου (1818-1876) και Άνθιμος Μιχαήλοφ ο Α', Έξαρχος (1816-1888), από την Ανδριανούπολη. Κατά την περίοδο 1857-1865 είναι καθηγητής στη Σχολή της Χάλκης και διδάσκει Εκκλησιαστική Ιστορία, Ρωσικά και Σλαβωνικά. Την 3ην Απριλίου του 1865 διορίζεται Σχολάρχης της Σχολής.

Η δράση των δύο επόμενων καθηγητών ιερομόναχου Παρθενίου και Άνθιμου Μιχαήλοφ στρέφεται κυρίως προς τη χρήση της σλαβωνικής γλώσσας στη θεία λειτουργία και την απομάκρυνση των ιεραποστόλων της δυτικής προπαγάνδας από τις σλαβικές επαρχίες.

Τέτοιας μορφής θέματα δυστυχώς δεν έχουν τύχει της προσοχής και επισταμένης μελέτης από τους σύγχρονες μελετητές.

Πριν, όμως, ο 19ος αιώνας χωρίσει τους λαούς - που κι αυτό ήταν ιστορικά αναγκαίο - για να διεκδικήσει ο καθένας τους τη δική του εθνική αποστολή, οι Βούλγαροι εξεδήλωσαν έμπρακτα την αλληλεγγύη τους με τους Έλληνες. Όταν, μετά - και παρά - την τραγική έκβαση της επαναστάσεως των Σέρβων (1804-1813), εσήμανε η ώρα του ξεσηκωμού των Ελλήνων, μεγάλος αριθμός Βουλγάρων προσχώρησε εθελοντικά στις τάξεις των επαναστατημένων Ελλήνων. Και οι Έλληνες, άλλωστε, απέβλεψαν στη βοήθεια των Βουλγάρων, καθώς και των άλλων υπόδουλων Σλάβων. Αμέσως μετά την άφιξη του Αλεξάνδρου Υψηλάντη στο Ιάσιο (22 φεβρουαρίου του 1821), «ικανοποιητική ήταν η προσέλευση εθελοντών, που άρχισε ήδη τη νύχτα της 22ας Φεβρουαρίου έτσι, τις πρώτες μέρες είχε συγκεντρωθεί δύναμη 2000 ανδρών περίπου, με αρκετούς ανάμεσα τους Σέρβους, Βουλγάρους και Μαυροβούνιους». Στις 26 Φεβρουαρίου έγγραφε ο Αλέξανδρος Υψηλάντης στον Εμμανουήλ Ξανθό να κατευθύνονται, όσοι Έλληνες και Βούλγαροι ήταν πρόθυμοι, «εις το Βοξάνι» της Μολδαβίας.

Το βιβλίο που αναφέραμε στην αρχή με βάση τα αρχεία της Οδησσού παραθέτει λεξικό ονομάτων οπλιτών από τους λαούς της Βαλκανικής, που συμμετείχαν στην ελληνική επανάσταση του 1821, ένα μεγάλο μέρος από αυτούς ήταν Βούλγαροι.

Ο καθηγητής Σπύρος Λουκάτος αναφέρει τα εξής: «Το φιλελληνικό κίνημα, που η ελληνική επανάσταση προκάλεσε σε ολόκληρη την Ευρώπη, "ήταν ακόμα πιο έντονο στους υποτεταγμένους στο τουρκικό ζυγό βαλκανικούς λαούς, προπάντων στους Βουλγάρους. Και οι Βούλγαροι ενίσχυσαν οικονομικά τον ελληνικό αγώνα για την ανεξαρτησία. Μάλιστα, ιδρύθηκαν και φιλανθρωπικές εταιρείες με την συμμετοχή Βουλγάρων, όπως ο Νικόλας Μίντσο στο Ισμαήλιο και ο Στογιάν Στογιάνωφ στην Οδησό».

Τα κύρια αίτια του φιλελληνισμού των Βουλγάρων, που εκδηλώθηκε με την ενεργό συμμετοχή τους στον αγώνα κατά των Τούρκων, τόσο στη Μολδαβία και τη Βλαχία, όσο και στα μεγάλα επαναστατικά κέντρα της νότιας Ελλάδας, υπήρξαν: η θρησκεία και η κοινή με τους Έλληνες μοίρα, το πνεύμα της ελευθερίας, και οι προηγούμενες μεταξύ των δύο λαών οικονομικές, κοινωνικές και πνευματικές σχέσεις».

Επίσης θα ήθελα να επισημάνω και το εξής: Κατά την περίοδο του Κομμουνισμού, ο Βούλγαρος με την καλλιέργεια του διεθνισμού άρχισε να αγαπάει και τον γείτονα του. Σήμερα που δεν υπάρχει Κομμουνισμός και τα καθεστώτα στην Ευρώπη είναι σχεδόν ίδια, πάλι επανέρχεται το μπαλάκι του εθνικισμού, της προστριβής και της διαίρεσης, παλαιοί αλλά αποτελεσματικοί μέθοδοι, όπως μας έχει επιδείξει η διαχρονική πορεία των δύο λαών στο διάβα των αιώνων.

Από τη θέση αυτή, θα ήθελα να κάνω μερικές προτάσεις, οι οποίες αν υλοποιηθούν, θα δώσουν τη δυνατότητα να αρχίσει η καταγραφή της άγραφης ιστορίας των λαών της Βαλκανικής.

- Θα πρέπει να προσδιορισθούν διαχρονικά οι «ΚΟΙΝΕΣ ΣΤΑΘΕΡΕΣ - ΠΟΥ ΘΑ ΚΑΛΛΙΕΡΓΟΥΝ ΕΚΕΙΝΟ ΠΟΥ ΜΑΣ ΕΝΩΝΕΙ».

Επίσης θέλω να σταθώ στην εικόνα των 28 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Δηλαδή στην πολιτιστική ταυτότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 28.

- Σήμερα σε όλα τα σχολεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης επιβάλλεται να διδάσκονται συνοπτικά στοιχεία ιστορίας, πολιτισμού και οι ιδιαιτερότητες του κάθε κράτους μέλους.
- Θα πρέπει να βρεθούν οι κοινές συνισταμένες σε θέματα πολιτισμού και να εμπεδωθούν.

Ένα τέτοιο θέμα μπορεί να αποτελέσει η πολιτιστική κληρονομιά του έργου Θεσσαλονικέων αδελφών και φωτιστών των Σλάβων αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου που υποχρέωσε τον προηγούμενο Πάπα Ιωάννη Παύλο να τους ανακηρύξει αγίους της Ευρώπης.

Η καθιέρωση κοινών ευρωπαϊκών εορτών θα δώσουν στην Ευρωπαϊκής Ένωσης μία πολιτιστική ενιαία οντότητα. Πάνω σ' αυτή τη βάση οι ερευνητές θα πρέπει να ερευνήσουν κάθε τι το κοινό πολιτιστικό των Κρατών Μελών και να το αναδείξουν.

Στόχος και αυτοσκοπός σήμερα είναι το κέρδος. Αλλά θα πρέπει να μας αφορά το γεγονός σε ποια χώρα ζούμε και σε ποια χώρα θα θέλαμε να ζήσουν τα παιδιά μας και τα εγγόνια μας και εάν σε αυτήν τη χώρα που θα ζουν θα έχει μείνει κάτι αυθεντικό ή θα είναι όλο imitation αντίγραφα.

Η τύχη των δύο λαών ήταν κοινή για 5 αιώνες κάτω από τον οθωμανικό ζυγό. Οι λαοί μας διατήρησαν την γλώσσα, τα ήθη, τα έθιμα και την ορθόδοξη παράδοση στο ακέραιο. Σήμερα όμως με την παγκοσμιοποίηση και την χειμαρρώδη μετανάστευση από και προς, θα μπορούσαμε να διατηρήσουμε την πολιτισμική μας ταυτότητα αυτοτελώς;

Ο τρόπος διαπαιδαγώγησης σήμερα είναι η διαπολιτισμική παιδεία.

Καταρχήν βέβαια ο όρος "πολυπολιτισμικός" δεν έχει κανονιστικό περιεχόμενο, αλλά περιγράφει απλώς μια δεδομένη κατάσταση. Κανονιστική σημασία έχει ο όρος "διαπολιτισμικός". "Οι όροι *πολυπολιτισμικότητα* και *διαπολιτισμικότητα* δεν είναι συνώνυμοι ή ταυτόσημοι. Η *πολυπολιτισμικότητα* είναι το δεδομένο, και η *διαπολιτισμικότητα* το ζητούμενο. Η διαπολιτισμικότητα προϋποθέτει την πολυπολιτισμικότητα, αλλά δεν απορρέει αυτόματα απ' αυτή". Η διαπολιτισμική ιδέα "δεν εξαντλείται σ' ένα πολιτισμικό πλουραλισμό, όπου συνυπάρχουν οι πολιτισμοί, και που στην καλύτερη περίπτωση ο "κυρίαρχος" πολιτισμός απλώς ανέχεται τους άλλους". Αυτή είναι η τρέχουσα χρήση των όρων και στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο.

Πολυπολιτισμικότητα είναι λοιπόν το δεδομένο, ενώ η διαπολιτισμικότητα αποτελεί το δέον. Η διαπολιτισμική ιδέα είναι η ειρηνική συμβίωση, με την έννοια της ανοικτής επικοινωνίας, της αλληλεγγύης, της αλληλεπίδρασης και του αμοιβαίου εμπλουτισμού ατόμων και ομάδων με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο. Αυτό εκφράζεται με την πρόθεση "δια".

Σύμφωνα με τον ορισμό της UNESCO πολιτισμός είναι "το σύνολο των μοναδικών πνευματικών, υλικών, διανοητικών και συναισθηματικών πτυχών που χαρακτηρίζουν μια κοινωνία ή μια κοινωνική ομάδα. Αυτό

δεν περιλαμβάνει μόνον την τέχνη και τη λογοτεχνία, αλλά επίσης και μορφές ζωής, τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου, συστήματα αξιών, παραδόσεις και μορφές πίστης".

Σήμερα θα πρέπει να θωρακίσουμε τα χαρακτηριστικά της πολιτισμικής μας ταυτότητας.

Πολύ δε περισσότερο που ανήκουμε στο ίδιο Μπλόκ –ΕΟΚ και ΝΑΤΟ θα πρέπει να αναπτύξουμε σε όλες τις μορφές τα πολιτισμικά αποθέματα των χωρών μας: ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΑ, ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ, ΕΘΝΟΛΟΓΙΑ, ΜΟΥΣΕΙΑΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΗ, ΑΡΧΑΙΟΓΝΩΣΙΑ, ΦΥΣΙΟΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ. Η μελέτη και η εμπαιδωση των πιο πάνω από το ευρύ κοινό θα ενισχύσει τη συνείδηση της πολιτισμικής ταυτότητας των λαών και θα αποτελέσει ηθικό φραγμό ενάντια στην λαίλαπα της παγκοσμιοποίησης και του αφανισμού.

Σήμερα η δημιουργία ηθικής με νόμο δεν είναι εφικτή, όπως μας έχει αποδείξει η μέχρι τώρα πρακτική, πρβλ.: τη δια νόμου ηθική στα διάφορα καθεστώτα, καταργώντας την θρησκεία και την παράδοση. Μετά την πτώση τους, όμως που ηθική; καταργήθηκε το κράτος έπαυσαν να εφαρμόζονται οι νόμοι, εξέπεσε και το νομικό φάσμα της όποιας ηθικής.

Εκεί, όπου το σύστημα απέναντι στη θρησκεία ήταν πιο αυστηρό, εξαφάνισαν την κάθε μορφή ηθικής που προερχόταν από τον έμφυτο νόμο της ηθικής συνείδησης, τα πράγματα μετά την πτώση του συστήματος ήταν φρικτά. Το σωστό είναι να εμφυσήσουμε στους λαούς μας τον έμφυτο νόμο της ηθικής συνείδησης που προέρχεται από τα ιδανικά του, απόρροια της όποιας πολιτιστικής του κληρονομιάς στην οποία θα προσδώσουμε ευρωπαϊκή ταυτότητα. Έτσι η ισχύς του έμφυτου νόμου είναι διαρκής χωρίς ημερομηνία λήξης.

Η Ελλάδα και η Βουλγαρία ως χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, γεωγραφικά αποτελούν το Ανατολικό σύνορο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά πολιτισμικά, είναι γέφυρες ανάμεσα στον Ανατολικό και το Δυτικό πολιτισμό

Μία λαϊκή ρήση μας λέει: «ΚΑΛΥΤΕΡΑ ΝΑ ΤΑ ΕΧΕΙΣ ΚΑΛΑ ΜΕ ΤΟ ΓΕΙΤΟΝΑ ΠΑΡΑ ΜΕ ΤΟΝ ΣΥΓΓΕΝΗ ΣΟΥ» ΠΟΛΛΩ ΔΕ ΜΑΛΛΟΝ, ΟΤΑΝ Ο ΓΕΙΤΟΝΑΣ ΤΥΝΧΑΝΕΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΚΑΙ ΣΥΓΓΕΝΗΣ ΣΟΥ».